

VERTĖJO AMATAS

VERA VERDIANI

Vera Verdiani – italų vertėja. Florencijos universitete baigusi slavų filologijos studijas, pradėjo mokytį prancūzų kalbos mokyklose ir versti iš lenkų ir prancūzų kalbų. Vertėja bendradarbiauja su įvairiomis Italijos leidyklomis („Feltrinelli“, „Mondadori“, „Il Mulino“, „Einaudi“ ir kt.), verčia prozą ir pjeses teatrui. 1991 m. apdovanota žurnalo *Kultura* vertėjams įsteigta K. A. Jelenskiego premija, o 1994 m. – Lenkijos premija vertėjams „Zaiks“.

Nedaug yra tokių profesijų kaip vertimas, kurios ne tik teikia malonumą, bet ir žlugdo. Pirmiausia pažvelkime į teigiamą pusę. Vertimas yra kūrybinė veikla, kuri ramina, nes niekada nepatiriame balto lapo baimės – didžiausią darbą jau atliko kažkas kitas ir mes teturime įvardyti daiktus, kaip Adomas žemiškajame rojuje. Iš penkių daugmaž sinonimiškų būdvardžių pasirenkame tą, kuris mums labiausiai patinka ir tinka kontekste, paskui apsigalvojame, daug kartų jį keičiame, kad pasiektume norimą poveikį, ir tai galime daryti netrukdomi, nes esame prieš akis gulinčio teksto skambesio ir spalvos meistrai. Radę puikų sprendimą, gerą originale pavartoto žodžio atitikmenį, pajuntame didžiulį džiaugsmą, kuris yra tikrasis kūrybos malonumas – juk kai knyga išleidžiama, mums atrodo, kad esame beveik jos autoriai. Bet bijau, kad čia vertimo malonumai ir baigiasi. (Galima nebent pridurti, kad versdami išmokstame daugybės dalykų, kuriais šiaip niekada nesusidomėtume. Pavyzdžiui, išvertę keturių šimtų puslapių tomą apie Bažnyčios istoriją vėlyvojoje antikoje, sužinome viską apie Vakarų ir Rytų Romos imperiją ir imperatorių dekretus dėl Bažnyčios susirinkimų; tą patį galima pasakyti apie filosofines, ekonomines, politines temas.)

O dabar pažvelkime į neigiamą vertimo aspektą. Vertėjui neužtenka puikiai mokėti gimtąją ir užsienio kalbas, dar reikia turėti intenciją, gerą kalbos jausmą ir gana platus bendrąjį išprusimą: gal nereikia būti specialistu, bet privalu tiek išmanyti visas sritis, kad nepasitikėtum ir įtariai, kaip detektyvas, tikrintum mažiausią abejonę keliančias smulkiausias detales. (Patikslinsiu: jeigu, pavyzdžiui, cituojama filosofinė teorija apie *daigą* ir žodynas pateikia tik vieną šio žodžio reikšmę – *daigas*, verčiau nepasitikėkime ir dar pasigilinkime – sužinosime, kad tokia teorija iš tikrųjų yra, bet tai ne *daigo*, o *šaknų* teorija.) Tikrinti – beveik visada reiškia leisti valandų valandas bibliotekoje ieškant filosofinio termino, kokios nors Afrikos genties pavadinimo ar vieno Bažnyčios tėvų citatos. Tenka domėtis šimtais smulkmenų: šachmatų figūros ėjimu ir trečiojo dešimtmečio politinės partijos pavadinimo santrumpa, užsienio kariuomenės laipsniu ir *amarica* kalbos terminu. (Vėl kalbu iš savo patirties. Versdama Ryszardo Kapuścińskiego

knygą *Juodmedis*, palikau originalo kalba žodį *shifra*, reiškiantį partizanų judėjimą. Kadangi lenkų kalboje artikelių nėra, o žodis baigiasi raide *-a*, parašiau moteriškosios giminės artikelį. Gavau vienos pasipiktinusios ponios, kuri ilgai gyveno Etiopijoje, laišką. Ji man patarė bent kiek pasidomėti *amarica* kultūra, nes *shifra* yra nelinksniuojamas žodis ir jokių būdu negalima jo rašyti su artikeliu, juo labiau moteriškosios giminės). Versti – reiškia leisti ilgas valandas prie kompiuterio rašant ir perrašant, daugybę kartų skaitant ir spausdinant iš naujo: kai tekstas atrodo jau beveik tobulas, vos jį atspausdinę, randame geresnį sprendimą, apie kurį anksčiau nė nepagalvojome, ir vėl pradedame dailinti. Kartais geriau aiškiai žinoti, iki kada turime atlikti darbą, nes kitaip taisytumė iki begalybės. O jau nekalbu apie tuos atvejus, kai perskaitę prieš daugelį metų savo verstą knygą norime prasmęti po žeme ir perrašyti viską iš naujo.

Vertimas – vienišas ir įkyrus darbas, reikalaujantis visiško įsijautimo (tuo galima įsitikinti perskaičius nuostabų Ingeborgos Bachmann apsakymą *Simultanas*). Įkyrus ypač tada, kai nepajėgiame įveikti kliūtis, pavyzdžiui, aiškiai išversti sunkaus sudėtinio sakinio, kad ir kaip nerimautume ieškodami sprendimo. Vėliau jis ateina į galvą pačiu netikėčiausiu metu: laukiant autobuso, prabudus naktį, o gal automobilyje, kai viena ranka sukdamai vairą, keverzojame ant kitos voko pusės to sakinio *kaltininko* vertimą. Tačiau nepakanka vien „įvaldyti“ užsienio kalbą – dar reikia puikiai išmanyti autoriaus pasaulį ir *jį visą* perkelti į mūsų kultūrą. Pasakiau *jį visą*, bet iš tikrųjų tai neįmanoma. Originalo ir vertimo tekstai niekada visiškai nesutampa: kad autorius būtų suprantamas, turime jį išduoti, sukurdami kalbinius atitikmenis, kurie yra paveikesni ir vaizdingesni už tiksliai išverstus originalo žodžius. O tiksliau, vertimo sėkmė labiausiai priklauso nuo to, ar vertėjas geba įveikti spragą tarp dviejų kalbų, kurią Almansi¹ įvardijo kaip *skirtumo kaprizą*. (Tai galioja visuose kalbos lygmenyse, bet labiausiai – verčiant sustabarėjusius posakius ir patarles: jeigu apibūdinant sunkų darbą lenkiškai sakoma *prakaituoti septynis prakaitus*, akivaizdu, kad itališkai geriau rinktis *prakaituoti septynerius marškinius*). Peržiūrėjusi savo kelerių metų senumo vertimus, supratau, kad labiausiai pasenę yra tie, kuriuose, ar iš nepatyrimo, ar baimindamasi keisti autoriaus tekstą, per daug paisiau ne stiliaus, o trūkumų. Ne visi rašytojai rašo tobulai: vienų tonas per daug nerūpestingas ar per daug žurnalistinis, kiti nugramzdina tave į letargo miegą savo painiais sudėtiniais sakiniais, kurių pabaigoje nebeatseki veiksnio. Pirmajam padarytume paslaugą suteikdami kiek daugiau literatūriškumo, kitam – pakeisdami skyrybą ir pakartodami trūkstamus veiksnius. Savaiame aišku, kad nekalbu apie sudėtingai rašančius autorius, jų tekstas ir turi likti sudėtingas, o rašytojo stilių (kai tai yra *stilius*) reikia gerbti. Kalbu apie tuos, kurie rašo prastai. Jų tekstams reikėtų suteikti daugiau aiškumo.

¹ Guido Almansi (1931–2001) – italų rašytojas, vertėjas ir literatūros kritikas.

Apibendrindama norėčiau pasakyti, kad vertimo problema iš tikrųjų yra rašymo problema, o vertėjas yra toks pats rašytojas kaip ir originalo autorius. Versti – reiškia *perrašyti*, bet visada išlaikant tiesioginį ryšį su kito žmogaus mintimis, stiliumi ir pasauliu. Nemanau, kad dėl to galėtų kilti abejonių. Taigi, pasakysite, toks darbas neįkainojamas! Vertėjas turėtų ne tik gerai uždirbti, bet ir būti giriamas, kritikuojamas ar bent jau nurodomas knygų recenzijose. Tačiau taip nėra. Vertėjui prastai moka, jis retai minimas, jo likimas yra išnykti, o didžiausias laimėjimas – likti nepastebimam. Vertimas nesuteikia nei statuso, nei autoriteto – visą gyvenimą liekame tarp nešališko atsiskyrelio ir Pelenės. Juk ne šiaip sau prieš daugelį metų Fruttero ir Lucentini² viename straipsnyje apibūdino vertėją kaip *paskutinį klajojantį literatūros riterį*.

Versta iš Vera Verdiani *Il mestiere der traduttore*, paskelbto www.feltrinellieditore.it
[http://www.feltrinellieditore.it/FattiLibriInterna/FattiLibriInterna?id_fatto=1063]

Iš italų k. vertė EGLĖ KATINAITĖ IR LAURA VILKAITĖ

² Fruttero (1926) ir Lucentini (1920–2002) – italų rašytojai, kartu kūrę ir bendru vardu pasirašinėję savo straipsnius, romanus ir vertimus.